

INTEGRÁCIÓS LEHETŐSÉGEK EGY KISEGYHÁZHoz CSATLAKOZOTT CIGÁNY HÁZASPÁR ÉLETÉBEN

Bevezető

Tanulmányomban a hitélet és az etnicitás témakörét és kapcsolatát fogom körbejárni egy esettanulmány mentén, melynek főszereplői egy cigány házaspár, akik 1971-től a kőrispataki¹ Igazhitű Jehova Tanúi hitközösség tagjai. A továbbiakban azt fogom megnézni, hogy e cigány házaspár életében a hitközösséghez való tartozás mennyire jelent egyfajta integrációs kísérletet a többségi magyar lakosság közé, illetve, hogy ez az integrációs kísérlet milyen mechanizmusokkal és életmódváltozásokkal jár együtt. Ugyanakkor arra is kíváncsi vagyok, hogy a falu magyar lakossága hogyan vélekedik az illető házaspár megváltozott életmódjáról, értékrendszeréről. Mindezt olyan kérdések figyelembevételével látom megvalósíthatónak, mint hogy milyen okok és célok váltják ki a vallási fordulatot? A vallási váltás mennyire von maga után egyfajta mentalitás – és normarendszer váltást? Mennyire egyeztethető a hagyományos és a hitközösség által „elvárt” életmodell? Hogyan reprezentálódik ez az újfajta életvezetés? Átrendeződik-e, és ha igen, milyen irányba és mértékben az addig fenntartott társadalmi kapcsolatháló? Hogyan változik meg az önkép, és ez milyen formában reprezentálódik a külvilág fele, illetve hogy mindez milyen mértékben és módon nyer visszaigazolást a többségi társadalom felől?

Előfeltevésem az, hogy egy személy valamely vallásos jellegű kisközösséghez való csatlakozásának következtében nemcsak annak felekezeti identifikációja változik meg, hanem egy egészen más világméretet és értékrendet fogad el, amely ugyanakkor egy újfajta életforma, életmodell kialakítását vonja maga után. Mindez az eddig fenntartott egyéni- és csoportidentitás valamilyen fokú változását is eredményezi, amelynek már szerves részét képezi, hogy az egyén egy önmagát a bibliai igazságok mentén legitimizáló, vallásos jellegű közösség tagja.

Értelmezésem kiindulópontjait és határait egyaránt az illető házaspárral készített interjúk képezik. Az életmód és értékrend-váltást, illetve az ehhez szorosan kapcsolódó önkép és reprezentációinak alakulását a beszélgetések során született „történet” több szempontú értelmezése mentén vizsgálom. Mindezek előtt azonban fontosnak tartom a falu felekezeti és etnikai viszonyainak főbb jellemzőit ismertetni.

¹ Kőrispatak (ro. Crișeni), Hargita megye, Románia

Kőrispataki „hívők” és cigányok

Kőrispatak Hargita megyében, a Gagy mentén található, 24 kilométerre Székelykeresztúrtól és 9 kilométerre Erdőszentgyörgytől. Viszonylag kis (695 személy) és elöregedőben lévő falu, ahol három történelmi egyház mellett² három kiségyház is megtalálható.³ Ezt a már önmagában is figyelemre méltó tényt még árnyaltabbá teszi az a jelenség, hogy a falu lakosságának közel hatvan százalékát kitevő cigányság jelentős része valamelyik hitközösséghez tartozónak vallja magát.⁴

A vallásos kisközösségek megjelenése Kőrispatakon viszonylag korán elkezdődött. Az Adventista egyház első térítője L. R. Conradi 1890-ben jött Erdélybe⁵ és 1898-ban már Kőrispatakon is találhatunk híveket.⁶ A gyors terjedés azzal is magyarázható, hogy a Kőrispatak melletti Bözödön erőteljesen jelenlevő Székely Szombatosok hite sokban megegyezett az adventisták hitelveivel⁷, így hamar táptalajra talált az Adventista Egyház missziója. A kezdetekben még egységes Jehova Tanúi⁸ Kőrispatakon való első megjelenésére nincsenek pontos adataim, de L. M., az Igazhitű Jehova Tanúi 95 éves vezetője szerint a hitközösség az 1940-es években teljesen meghatározta a falu felekezeti térképét, hisz közel 50 taggal rendelkezett, amelynek körülbelül felét cigány személyek alkották. A ma már csak 8 taggal rendelkező közösség létszámbeli csökkenése szoros kapcsolatban van a cigányok 1940-es évekbeli növekedésével, illetve különböző hitelveknek való meg nem felelés következtében való kizárásával. A mai 8 tagból 4 visszabocsátást nyert cigány személy.

Az Igazhitű Jehova Tanúi 1962-ben belső ellentétek következtében vált ki az addig egységes Jehova Tanúi társulattól. A szakadás elsődleges oka, hogy a szervezet 1962-ben különböző egyezményeket kötött az ENSZ-el, hogy elismert válássá válhasson. Ekkor Kelet-Európában, elsősorban Romániában tömegesen váltak ki a közösségből. Különválásuk indítéka, hogy nem kívántak válássá válni, és Rutherford⁹ halála után módosított hittételeiket sem elfogadni, ezért megmaradtak az 1942 előtti, Rutherford által kialakított szervezeti formánál, és hittételeknél. A csoport tagjai a régi (1962 előtti) kiadványokat tanulmányozzák, ame-

² Református (ők vannak többségben), unitárius és katolikus.

³ Hetednapot Ünneplő Adventista Egyház (50 személy), Igazhitű Jehova Tanúi (8 személy), Igazvallású Jehova Tanúi (3 személy)

⁴ Hetednapot Ünneplő Adventista Egyházhoz tartozó 50 személyből 30, az Igazhitű Jehova Tanúinál 8 személyből 4, az Igazvallású Jehova Tanúi esetében pedig 3 személyből 1 cigány etnikumú.

⁵ SZIGETI 1981. 126.

⁶ Az adatot Sz. L., a helyi Adventista Egyház lelkesze szolgáltatta.

⁷ Például a szombat-ünneplés, olyan „egészségügyi törvények” mint a sertéshús-fogyasztás és a dohányzás tilalma, illetve mások.

⁸ Charles Taze Russel indította el a mozgalmat 1874-ben Pittsburgben. (Pennsylvania, Amerikai Egyesült Államok) (GASSMANN 1998. 15.)

⁹ Joseph Franklin Rutherford az akkor még „Komoly Bibliakutatók” néven ismert társulat második elnöke (1916–1942). Szervezeti reformjai (például: házról házra járó köteles szolgálat, karácsony, húsvét, születésnap ünneplésének megszüntetése stb.) nagymértékben meghatározzák mindkét Jehova Tanúi mai arculatát, azonban az Igazvallású Jehova Tanúi továbbfejlesztették azokat, míg az Igazhitű közösség megmaradt az általa kialakított formáknál. (GASSMANN 1998. 27–31.)

lyeket Romániában újra is nyomtatnak, illetve az akkor felállított hittételeket vallják.¹⁰ A levált hitközösség csak Kelet-Európában terjedt el, nyugaton egyáltalán nem ismert. Romániában található a legtöbb tag, úgy 10000 körül. Ezen kívül Magyarországon, Szlovákiában, Ausztriában, Moldvában és Ukrajnában ismert a hitközösség.¹¹ Hittételeiket és tanításaikat a Biblia számos tételei támasztják alá, amelyeket nagyvonalakban a következő pontokba lehet összefoglalni:

- Tanításaik meghatározó jellege egy sajátos világvégvárás, amelyet majd Krisztus 1000 éves uralma követ, amikor is helyreállítja az egész földön a paradicsomot. A jelenkor nehézségei a közelgő végítélet előjelei.
- 1914-ben a nemzetek (pogányok) ideje lejárt és létrejött Isten Királysága a mennyekben. Ez az emberi történelem végső szakaszának a kezdete, amely az armageddoni csatával fog zárul.
- Minden állam, egyesület, szervezet és vallás az ördög műve. A hitközösség tagjai nem csatlakozhatnak hozzá,¹² hisz ők egy magasabbrendű, Isten kormányzása alá tartoznak.
- Szentháromság tagadása.
- Nem ismerik el Jézus Krisztus isteni voltát, a lélek halhatatlanságát és a halál utáni életet. Nincs további lét a halál után. A feltámadás újjáteremtést jelent.
- A pokoli örök büntetés tanának elvetése. A bűnösök örökre megsemmisülnek, míg a megtérteket Isten feltámasztja, és örök életet nyernek a paradicsomba.

Egy „megtért” cigány házaspár

Ö. M. 1942-ben született, 64 éves sátoros cigány, aki folytatva a családi hagyományt, ma is bádoggossággal foglalkozik. 1967-ben jött Kőrispatakra, a Segesvár mellőli Cserefalváról. Református családból származik, de a család nem gyakorolta hitéletét. Kőrispatakon feleségül vette az 1952-ben született, szintén sátoros cigány családból származó J. K.-t. Házasságuk idején, egyszerre, egy éves tanulási idő után, Ö. M. 29 évesen, J. K. 16 évesen lépett be hivatalosan is az Igazhitű Jehova Tanúi hitközösségbe, amelynek kisebb megszakítással ugyan, de mindmáig hűséges tagjai. Noha egyikük sem kapott a családban vallásos nevelést, mindkettejük életében van egy-egy momentum, amelyhez kötik „megtérésük” kezdetét. Ö. M. gyerekkori szomszédja egy katolikus plébános volt, aki sokszor elvitte őt a templomba és megtanította imádkozni. Ö. M. elmondása szerint már akkor elgondol-

¹⁰ A két Jehova Tanúi hittételeinek alapjai ugyanazok, csak míg az Igazvallású Jehova Tanúi engedményeket tettek tagjaik életvezetésének szabályozásában, addig az Igazhitű Jehova Tanúi teljesen elfordulnak a „világi élet” minden jellemzőit. Ilyen például mindenféle szórakozás, (tánc, televízió, internet stb.), feltűnő ruha, ékszervelet, szeszes italok fogyasztásának tiltása. Ezek az Igazvallású csoportnál megengedettek. (http://the-true-jw.oltentia.ro/hit_vagy_vallas.html)

¹¹ Az Igazhitű Jehova Tanúi 2006 októberében kiadott Tájékoztatója alapján.

¹² Szavazás, eskütétel, polgári katona szolgálat, fegyverforgás, állami és egyházi ünnepek, illetve szimbólumok teljes megtagadása.

kodott Isten hatalmasságán és ez meghatározó volt a későbbi, „igaz útra” téréseben.

J. K. életében is van egy külső személy, aki hatással volt a későbbi hitéletére, ez viszont már egy helybéli, akkor már megkeresztelkedett Igazhitű Jehova Tanúi csoport tagja, aki tudatosan végezte missziós feladatait. J. K. visszaemlékezései szerint ijesztőek voltak a világ végének eljöveteléről szóló tanítások, és emiatt nagy félelem fogta el, amelyből csak az isteni erőt látta kivezető útnak. „S azt is hirdették, s mondták, hogy fog jönni egy nagy világvége. Azt mondja nagy csapások által, s azt mondja, hogy ha nem térünk meg, nem szolgálunk Istennek, akkor meg fogunk halni. El fogunk posztulni. Nem fogunk örök életet kapni. Én ezt, amikor meghallottam, teljesen elgondolkoztam. Saját magamba szálltam, s meggondolkoztam. S én elővettem a Bibliát, s a Bibliát kezdtem olvasni.” (J. K.)

A Jehova Tanúi hitközösség mindkét csoportjának tanításaiban meghatározó elem a világvégvárás. Az armegeddoni csatáról szóló leírások, folklorizálódott történetek borzongató képeinek átélése a legtöbb megtért személy alapélményéhez tartozik. A helyi és nemzetközi események, katasztrófák adaptálása az „utolsó napokról” szóló tanításokhoz felerősítik az egyén félelmeit, amelyeket még átélhetőbbé tesznek az armegeddoni csata vérengzéseinek képei. Ebből a halálfélelemből ígér kiutat a hitközösséghez való tartozás, hisz az illető személy a tanítások alapján biztos lehet abban, hogy Isten választott embereként megmenekül ezen a rettenetes napon. Noha mindkettejük megtéréstörténetében meghatározó momentum a végleges megsemmisüléstől való félelem, kérdésként tehető fel, hogy miért megtérésük időszakában olyan intenzív ez a halálfélelem, illetve hogy milyen személyes történetekhez köthető a vallásos tanítás iránti különleges fogékonyság. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy a belső válságok többsége köthető valamilyen, kisebb vagy nagyobb társadalmi eseményhez, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni, ha egy ilyen jellegű váltást akarunk megérteni. Hogy ezt két szereplőnk esetében jobban látszódjon, figyelembe kell vennünk azt a történelmi háttérrel, amelyben a vallási váltás megtörtént. Az 1970-es évek a szocializmus éve, amikor az egyén személyisége, az individuum erőteljesen háttérbe szorul, az önkifejezés, az önmegvalósítás terei leszűkülnek és az egyházi tanítás elveszíti addigi privilégiumait. Ebben a kontextusban jóval tágabb perspektívából szemlélhető az a kérdés, hogy mivel is magyarázhatóak az ilyen jellegű vallási váltások. A szocializmus éveiben a különböző visszaszorító intézkedések ellenére nagymértékben terjedtek Erdély szerte a különböző vallásos jellegű közösségek, hisz azok új lehetőségeket kínáltak fel az egyénnek, a személyiség kibontakoztatásának újfajta feltételeit biztosították, amelyeknek már nem a fennálló társadalmi rend kereteibe kellett beilleszkedniük, hanem egy annál magasabbrendű isteni törvénykezés alá, amelynek segítségével képes az egyén az őt körülvevő valóságot értelmezni. Kardos László a szocializmusnak ezt az újfajta vallásosságát egyenesen a fennálló társadalmi rend elleni lázadásnak tekinti.¹³ Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy a történelmi egyházak fokozatosan elhidegültek híveiktől, és ezt a tény napjainkban már nem

¹³ KARDOS 1969. 247.

lehet csak a fennálló társadalmi rend ideológiáival magyarázni. A mai ember mai kérdéseire egyre kevésbé tudnak megfelelő választ adni, a mindennapi életben eligazítást nyújtani. Erre a válsághelyzetre gyakori válasz a valamilyen hitközösséghez való csatlakozás. Ez különösen helytálló a cigány személyek esetében, akiket a történelmi egyházaknak sosem sikerült igazán integrálniuk, ezért örökös külsökként sokkal inkább fogékonyak a más jellegű tanításokra. Ide kapcsolódik Kiss Dénesnek az a megállapítása, mely szerint konverzióhoz vezet bármely olyan helyzet, amelyben az egyén úgy érzi, hogy hátrányos helyzetben van akár más személyekkel vagy csoportokkal szemben, akár valamilyen interiorizált normarendszerhez képest.¹⁴ Fontosnak tartom ezt a gondolatot Ö. M. és J. K. esetében is, akiknek cigány személyekként folyamatosan szembe kellett nézniük a többségi lakosság előítéleteivel, negatív viszonyulásaival. Mindezek figyelembevételével úgy gondolom, hogy ezt a különös fogékonyságot a hitközösségek tanításaira elsősorban egy belső (jelen esetben a megélt félelem a megsemmisüléstől) és egy külső (a történelmi korszak és annak ideológiái, illetve a cigánynak lenni lét különböző hátrányos aspektusai) válság hatásainak együttesével magyarázhatjuk.

Eddigi tapasztalataim alapján hajlok a fele a nézőpont fele, hogy a cigány személyek valamilyen hitközösséghez való tartozása jó lehetőség a többségi társadalomban forgalmazott cigány-kép negatív tartalmainak leépítésére, hisz egy másfajta mentalitás és normarendszer átvételével és annak a tágabb közösségekben való reprezentálásával, semmisnek nyilváníthatóak a régiek.¹⁵ Csatlakozom Clifford Geertz-nek ahhoz a gondolatához, mely szerint „a vallásos hitben és gyakorlatban egy csoport éthosza úgy válik intellektuálisan elfogadhatóvá, hogy egy olyan életmódot képvisel, amely megfelelően alkalmazkodik a világkép által leírt dolgok tényleges helyzetéhez.”¹⁶ Jelen esetben ez konkrétan azt jelenti, hogy az Igazhitű Jehova Tanúi által forgalmazott normarendszer elfogadása és az a szerint való élés egy olyan mentalitásváltást eredményez, amely már nem egyeztethető a magyarság által forgalmazott cigány-képpel. Mindezt jól példázza Ö. M.-nek az a mondata, amelyben újjászületésnek nevezi megtérését, ezt az új embert pedig egyenesen egy új nemzet tagjaként definiálja, ezzel is jelezve viszonyát a falu által cigánynak nevezett életformához. „Tehát mondjuk, hogy cigány voltam. De most már mondhatom, hogy egy új nemzet vagyok. Egy új ember vagyok. Tehát miért? A szokások, a megszokások, a magaviselet. Tehát ezek mind újjá születtek. Tehát az elmém már tiszta, hálisstenek.” (Ö. M.)

Ö. M. és J. K. etnikai és felekezeti identitásának vizsgálatakor érdekes szempontot nyújt, ha a kutató arra is fókuszál, hogy az illető személyek hogyan látják magukat kívülről, mit gondolnak, hogy milyen képet forgalmaz róluk a többségi társadalom. Ennek a kérdésnek a felvetése elsősorban azért fontos, mert az etni-

¹⁴ Kiss 2001. 56.

¹⁵ Hasonló következtetésre jutott Bakó Boglárka az ürmösi pünkösdista cigányok identitását vizsgálva (Bakó 2004. 54.), Foztó László a szaldobosi pünkösdista beás cigányok interetnikus kapcsolatainak elemzésekor (Fosztó 1997. 28.), illetve Simon Zoltán és Tesfay Sába a nyáradkarácsonyfalvi adventista Gábor cigányok vallásos életével kapcsolatban. (Simon 2006. 290., Tesfay 2006.)

¹⁶ Geertz 2001. 75.

kai identitás vizsgálatokor hangsúlyos szempont lehet, hogy két „etnikum találkozásakor”,¹⁷ a mindennapok során létrejött interakciók alkalmával melyek azok az összetevők, amelyek az egymásról való tudást meghatározzák, illetve ezek valamilyen irányban való elmozdulása és annak tudatosítása milyen módon változtatja meg a kapcsolatok milyenségét.

A hitközösséghez való tartozás megkövetel egy olyan, a Bibliai tanításokon alapuló vallásgyakorlatot, amely egy speciális életforma, életmodell kialakítása is egyben. Ez az Igazhitű Jehova Tanúi esetében egy nagyon szigorú puritán erkölcsiséget jelent, amely egyaránt kitér a szeszesitalok, cigaretta fogyasztásának tiltására, a szórakozási lehetőségek korlátozására, az öltözködési szokások meghatározására (például ékszerek viselésének tiltása), illetve a szabadidős tevékenységek ellenőrzésére. Mindezek nehezen egyeztethetőek a cigány személyek tradicionális szokásaival. Ugyanakkor a hitközösséghez való tartozás egy erős csoportidentitást biztosít az illető személynek, amely biztonságérzetet nyújt számára a tágabb közösséghez való viszonyában is. Mindezeknek tudatában van Ö. M. és J. K. és folyamatosan hangsúlyozzák, hogy a hitközösséghez való tartozásuk megköveteli a régi szokások elhagyását, illetve reflektálva a falu magyar lakóinak cigányságról alkotott nézeteire, többször is kiemelik, hogy ők már „mások”, az emberek megbíznak bennük, mert megtanultak a „népek között élni”. „[...] mert ez a cigányság egy lemaradatt nemzetség. Miért mondjuk, hogy lemaradott? Azért lemaradott, a szokás miatt. [...] s mivel, hogy jutottunk a szent ígérez, vagy Istennek igazságához, akkor mi már előbbre léptünk. De hogy? A Szentírás alapján újjászülettünk. [...] Egy-egy pedig, aki meggondolkozik s Istenre feltekint, az azt gondolja, hogy nahát, ezek Istennek szolgálnak, tehát rendesek. [...] felépültünk annyiban, hogy megismertük eztet a népek között élést és szokást.” (Ö. M.)

Ö. M. és J. K. úgy látják, hogy a puritán erkölcsi magatartás pozitív képet nyújt róluk a közösség felé, amely képnek meg is akarnak felelni. Tudatosan törekednek a hitközösség által megkövetelt normarendszerhez való alkalmazkodásra, hisz ez által nemcsak e szűkebb csoport teljes értékű tagjaivá válnak, hanem a faluközösség megbecsült tagjaivá is. A hitközösség által megkövetelt életformának való megfelelésre példa, hogy Ö. M. a csoportba való belépésének következtében levetette az addig hordott sátoros viseletet, levágta bajuszát és öltözetét teljesen a magyarok öltözködési szokásaihoz igazította. „Én is, amíg abba voltam, s nem ismertem az igazságot, Istennek törvényit [...], kalapba s bajusszal. Az volt a sátoros formám. De mivel, hogy megismertem eztet, annyira felvilágosítottam magamot Isten által, az ő ígéje által, hogy igen is a szokásból egy újjászületéssel felébredtünk abból a régi szokásokból, hogy igen is emberek közé kell tartanuk magunkot, s figyelmeztetni magunkot, hogy igen is így kell.” (Ö. M.) Ugyanakkor az integrációs törekvés további példája, hogy lakásuk a falu közepén található a magyarokéhoz hasonló portával, és a belső lakásviszonyok is azok mintáját követi. A beilleszkedésre tett kísérlet talán legerősebb meghatározója azonban a tudatos nyelvi váltás. Ö. M. és J. K. is tudnak cigányul, de a gyerekeiket már nem tanították meg arra, és a családban sem használják a cigány nyelvet.

¹⁷ Fosztró 1997. 28.

„L. T. A családba szoktak cigányul beszélni?

J. K. Így a családba nem szoktunk, me a gyermekek nem tudnak. Nem tudnak, nem, me má magyarok között forognak. Én tudok, s ő is tud. (a férje) De ők má nem is értnek, me nem beszélünk, me magyarok között laktunk, s osztán így megszoktuk. Megszoktuk ezt a magyar viseletet.”

J. K. beszélgetéseink során többször is kitért rá, hogy a sátoros cigány csoport egy zárt közösség és sosem házasodnak a csoporton kívülről, de az ő hat gyereke már mind magyar személyekkel alapított családot, amelynek legitimitást szintén a Bibliai tanítás ad. „Én ha beszéltem egy magyarral, szobaálltam. Má annyira tiltottak, hogy nem szabad, me nekünk nem kell semmiféle magyar, semmiféle nemzet csak a mi nemzetünk, a sátoros. [...] De most az enyimek... Nekem van most hat, három leányom, s három fiam. De azok most már magyarokat vettek el. Magyarokkal vannak. [...] Én nem ellenkeztem. Miért? Megismertem Istennek törvényét, Istennek igazságát, s a Biblia nem tesz válogatást se cigány, se semmi között.” (J. K.)

Az Ö. M.-el és J. K. - val folytatott beszélgetésekből jól látszik, hogy az Igazhitű Jehova Tanúi hitközösség egy, a korábbihoz képest másfajta mentalitást és életmodellt kínál fel tagjai számára, amely meglátásaik szerint, sokkal jobban összeegyeztethető a többségi magyar lakosság életmódjával és azok feléjük irányuló elvárásrendszerével, mint a tradicionális cigány életvilág. Mindez azzal magyarázható, hogy a különböző vallásos jellegű kisközösségek tudatosan felvállalnak egyfajta transznacionalizmust,¹⁸ és ez nagyban elősegíti a különböző etnikumú személyek viszonyrendszerének pozitív irányú elmozdulását. A történelmi egyházakkal ellentétben a hitközösségek vallási életét nem hatja át a nemzeti jelleg, így e közösségekhez való csatlakozás nagymértékben előremozdítja az etnikumközi kapcsolatokat. Végh Anna szerint például „a többségi társadalomba való beilleszkedést segítheti, hogy a <keresztény> létmód, azaz a gyülekezetbe való tartozással járó szabályok, normák betartása olyan értékek átvételét, megerősítését (is) eredményezi a Biblia parancsait követve, amely javíthatja a többségi társadalom megítélését a cigánysággal kapcsolatban, ezzel mintegy segítve az elfogadást, betagozódást”¹⁹

Érdemes azonban odafigyelni arra a tényre is, hogy az erdélyi cigány közösségek többsége tömegesen csatlakozik a pünkösdista valláshoz, így ez a hitközösség lassan az etnicizált vallások körébe lép.²⁰ A pünkösdista cigányok úgy integrálódnak a többségi társadalomba, hogy egységesen, cigányságukat felvállalva teremtik meg saját vallásukat, intézményes keretek között biztosítják és fejezik ki saját etnikai identitásukat.²¹ Ehhez a jelenséghez kapcsolható az erdélyi Gábor cigány közösségeknek a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyházhhoz való tagolódásának a kérdése is.²² Itt azonban figyelembe kell vennünk, hogy a gábor

¹⁸ BAKÓ 2004. 54.

¹⁹ VÉGH 2006. 279.

²⁰ Bakó Boglárka szerint például a barcasági pünkösdista gyülekezetek teljesen etnicizálódtak, azaz a többi felekezethez hasonlóan etnikai alapon különültek el a többi gyülekezettől. (BAKÓ 2004. 54.)

²¹ BAKÓ 2004. 55., FOSZTÓ 1997. 28., VÉGH 2006. 273–274., WILLIAMS 2000. 286–297.

²² Például a nyárádkarácsonyfalvi adventista gábor cigány közösségek.

cigányok más etnikumú hívekkel közösen gyakorolják hitéletüket. Saját közösségi identitásukat más etnikumok mellett, azokkal közös normarendszer alapján tartják fenn, de mindenképp figyelemre méltó tény, hogy más cigány csoportoktól elhatárolódva, saját közösségi identitásukat reprezentálva tagolódnak be a többségi társadalomba.²³ Jelen esetben azonban hangsúlyozni kell, hogy nem csoportos, hanem egyéni integrációról van szó. Ezt azért is fontos kiemelni, mert Kőrispatakon megtalálható a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyház is, amely több mint húsz gábor cigány taggal rendelkezik.

Ö. M. és J. K. élettörtének eddigi értelmezése során olyan életmódváltások kerültek előtérbe, mint hogy levetették az addig hordott sátoros viseletet, a falu közepén, magyarok között élnek, a családban nem használják a cigány nyelvet, illetve hogy gyerekeik magyarokkal alapítottak családot. Mindezek olyan következtetések megfogalmazására készítheti a kutatót mintha Ö. M. és J. K. teljesen asszimilálódni kívánna a magyar lakosság közé, amelyet a hitközösség által felállított életvezetési normarendszer támaszt alá. Ez a következtetés azonban finomításra szorul. Ö. M. és J. K. noha, a családban nem beszélnek a cigány nyelvet, szívesen használják azt, ha térítő tevékenységet végeznek, illetve annak ellenére, hogy az Igazhitű Jehova Tanúi hitközösség nem ismer el semmilyen vallást és hitközösséget üdvözítőnek a sajátján kívül, tanulmányunk szereplői nagyon is hangsúlyosan vállalnak közösséget a nyárádkarácsonyfalvi és etédi adventista gábor cigányokkal. Ennek elsődleges oka, hogy mindketten gábor közösségből származnak és rokonaik találhatóak az adventista gábor cigányok között. A csoportidentitás vállalhatóságát azonban itt is hitelvi és életmódbeli kérdések adják. Az adventista gábor cigányok, noha „nem járnak az igaz úton”, azért elfogadhatóak Ö. M. és J. K. számára, mert egy hitközösséghez csatlakozva úgy maradtak cigányok, hogy levetkőzték annak minden negatív jellemzőjét. „Azok járnak ide minden szombaton. De sokan vannak. Odamentek, de annyira felébredtek ők is, hogy kinyitottak és lássák, hogy másképp kell csinálni.” (Ö. M.) „De ezek a sátoros cigányok ezek mások, tudodé. Lenézik me, le vannak nézve a viselkedésért, s hosszú szoknyákért. Így azért megvetik, s le van nézve, de azért ők másképpen élnek és sokkal nyitottabbak az igazságra is. Nem elmaradottak, sikeresek.” (J. K.) „Olyan házakat építenek Etéden is ezek a sátorosok.” (Ö. M.) „Megvan a példa. Egy világi? Elmegyén részegeskedni, mindig iszik. Nincs a családdal, mindig azt csinálja. De ezek, ha olvassák..., ha vallás alapon is vannak, mégis megfélemezik annyira magukat, hogy nem isznak, nem részegeskednek, nem szivarznak. Mégis így, fizikailag előre halad. Ez egy előre haladás. Mégis jobb az életmódjuk, mint egy elzúlt részegesnek. Habár a rendes igazság alapon, nem ér se fizikailag, se gazdagság, semmi, csak az az értékes, az igaz alapon, amit az Úr Jézus megmondott, s mi neki engedelmessékedünk.” (J. K.)

Ha etnikai és felekezeti identitás, illetve integrációs módszerek és lehetőségek kapcsolatáról beszélünk Ö. M. és J. K. esetében, akkor hangsúlyoznunk kell, hogy az etnikai identitás, illetve az az etnika határ, amely a különböző etnikumok találkozásakor mint kölcsönösen elismert különbségek meghatározzák az együttélés

²³ KONCZ 2006. 257–261., SIMON 2006. 278–298., TESFAY 2006. 256–268.

normáit, nem egy állandó jegyekhez kötött entitás, hanem olyan szituációfüggő jelenség, amely különböző helyzetekben, alkalmakkor más-más módon nyer kifejezést, és más-más módon kap legitimitást. Jelen tanulmány arra fektette a hangsúlyt, hogy megnézzük, hogy egy hitközösséghez való tartozás milyen formában segíti elő az etnikai integrációt, illetve az etnikai identitás összetevői hogyan, milyen irányba mozdulnak el a hitközösség által felállított érték és normarendszernek való megfelelés következtében. Ezt elsősorban Ö. M. és J. K. önképének és reprezentációinak nyomán követésével láttam megvalósíthatónak.

Tanulmányom további részében arra próbálok rávilágítani, hogy ez az önkép milyen formában nyer visszaigazolást a többségi társadalom felől, illetve a faluban forgalmazott cigány sztereotípiák milyen formában alkalmazhatóak Ö. M. és J.K. esetében.

Egy „megtért” cigány házaspár kívülről nézve

Noha nem beszélhetek általánosságban arról, hogy a falu magyar lakossága felől nézve mennyire sikeres Ö. M. és J. K. integrációja, hisz nincs az egész falura kiterjedő gyűjtés a hátam mögött, csak néhány beszélgetés, amelyek azonban érdekes adalékokat szolgáltatnak arra nézve, hogy egy Igazhitű Jehova Tanúhoz tartozó cigány házaspár milyen szituációkban, hogyan kell viselkedjen ahhoz, hogy a társadalom teljes értékű tagjává válhasson, illetve hogy a faluban forgalmazott cigánysztereotípiák milyen formában alkalmazhatók Ö. M. és J. K. esetében, különböző szituációk hogyan támasztanak alá, illetve semmisítenek meg előítéleteket.

L. M.-el, az Igazhitű Jehova Tanúinak vezetőjével, két alkalommal beszélgettem. Az első találkozáskor olyan kérdésekre kerestem a választ, amelyek a közösség működésének, a felállított szabályrendszerek szerepeinek, funkcióinak megértésében adtak eligazítást. Ezzel szemben a második beszélgetés alkalmával már konkrétan Ö. M.-nek és J. K.-nak a közösségben való helyére, szerepeire kérdeztem rá, illetve arra, hogy L. M., mint a hitközösség vezetője hogyan látja, Ö. M. -nek és J. K.-nak mennyire sikerült a hitközösség által felállított normarendszernek megfelelni, és ezáltal beszélhetünk-e egy tágabb értelemben vett életmódváltásról. L. M., amikor Ö. M.-ről és J. K.-ról beszél folyamatosan reflektál arra, hogy egy cigány házaspárról van szó, és ennek megfelelően nyilvánít véleményt életmódjukról, és a közösségben való szerepükről. Ez elsősorban abban érhető tetten, hogy mindkettejük történetében megemlít egy olyan negatív eseményt²⁴, amelyet L. M. a cigány léttel kapcsol össze és ehhez képest, ennek tudtában próbálja érzékeltetni az életmódváltás sikerességét, amelyet L. M. egyöntetűen pozitív váltásként könyvel el. „L. T. Mit gondol Ö. M.-ék esetben változott az életmódjuk, ahhoz képest, ahogy régebb éltek?

²⁴ Ö. M. lopásért, J. K. pedig gyerekelvetetésért volt kizárva a hitközösségből, de több évi bűnbánat és hitgyakorlás után újra visszafogadta a közösség.

L. M. Hát igen. Változott, mert ha nem változott volna, akkor most nem lehetne a szervezetbe. Mert ő egyszer ki volt zárva. Mégpedig szülési bűnnel. [...] Ő erősen kérte, hogy csak az Istennek szentelt nép közé sorolják őt is. Meglehetett bocsájtani nekik ezeket, me nem olyan volt, hogy éppen nyílt gyilkosság, hanem romlottság volt na, és aztán tíz év leforgása után, hosszas kitartással figyeltük ezeket, hogy mivé válik. Annyira alakult, változott, hogy mindent megtagadott, csak az egy isteni igazságot kezdte gyakorolni, úgyhogy ott nem volt kifogás.. [...] Ő. M.-nek lopásai, rendetlen viselkedései voltak, úgyhogy ő tyúkokat lopott, bétört házakhoz pénzért, satöbbi. Ehhez hasonló dolgokat művelt, s ezért ő is kellett [...] De aztán mind a kettő, azt kell mondani ..., különösen Ő. M. olyan hűséges lett értedre, hogy semmi világi dolgokba nem avatkozik. [...] Hiszen azt lehet mondani, hogy olyan hűséges értedé, hogy annál hűségesebb nem lehet. A bűnbocsánatot meg lehet az ilyennek adni." L. M. pozitív képének talán legjobb példája, hogy olyan feladatokat bíz Ő. M.-re, amelyek a faluban forgalmazott cigány sztereotípiákkal, illetve Ő. M. múltban történt lopási eseteivel nem egyeztethetőek. Ő. M. szedi össze minden hónapban a hitközösség tagjaitól azt a pénzt, amelyet a szervezet fenntartására gyűjtenek. Ez természetesen felfogható L. M. részéről egyfajta próbatételnek is, de sokkal inkább a bizalom és elfogadás jeleként értelmezhető, amelyet L. M. a falu fele is kinyilvánít. „L. T. Mit gondol, hogy Ő. M.-éket a faluban elfogadták? Jobban befogadják, mint más cigány családot?

L. M. Hát, aki értékeli az igazságot, úgyé az megvizsgálja, de az általános nép nem nagy súlyt fektet erre, de a cigányság már nem számít az ők részükről, mert a nép megismerte, s felismerte, hogy most rendes életet élnek."

Cs. E.-vel, Ő. M.-ék szomszédja is folyamatosan a cigányokról forgalmazott sztereotípiákhoz nyúl vissza, de nem tudja Ő. M. és J. K. esetére teljes mértékben alkalmazni. Cs. E., noha előítéletesen beszél tanulmányunk szereplőiről, a hitközösséghez való tartozást, és ennek az életmódra való hatását, mint az etnikumok közötti együttélést pozitív irányba előmozdító lehetőségét tekinti. „Amit a szeme meglátott, azt a keze vitte. Ha hívő mégis csak, gondolom..., habár mondanak most is róluk, de ha már hívők észre nem annyira. Inkább az ember szóba áll velük. [...] szerintem az a lényeg, hogy higgyenek és tartsák be, hogy ne ölj, ne lopj, ne paráználkodj. A tíz parancsolatot."

A sztereotípiák keresése jellemző T. M. hozzászólására is, aki mivel nem tudott valamilyen ízes történettel előhozakodni, inkább elhatárolódott a véleménynyilvánítástól. „Nem tudom Tünde. Ők így a közösségbe odatartoznak, de ha csinált is valamit, mondták, hogy drágán csinálta, vagy....Dolgozik ez a Ő. M., de a huncutság megvan."

Hangsúlyozni szeretném, hogy nem kívánok valamilyen végkövetkeztetést levonni sem Ő. M. és J. K. integrációs törekvéseinek sikerességéről, sem pedig a cigányokról forgalmazott sztereotípiák működésének módozatairól, de az ismertett külső nézőpontok mindenképp érdekes információkat hordoznak arra nézve, hogy egy hitközösséghez tartozó cigány házaspár milyen elvárásoknak kell, megfelelően, illetve hogy különböző szituációk milyen mértékben hozzák

felszínre a cigányokról forgalmazott előítéleteket. Eddigi megfigyeléseim alapján azt látom, hogy Ö. M. és J. K. kettős elvárásrendszerre kell válaszoljon, hiszen egyszerre kell a faluban használatos cigánysztereotípiákat valamilyen formában lebontsák és a hitközösség tagjaitól elvárt életformának megfeleljenek. Noha ez a kettő szoros összefüggésben van egymással, hisz a hitközösség által felállított és szigorúan megkövetelt érték- és normarendszer nagymértékben hozzájárul a magyar társadalom elvárásrendszerének való megfeleléshez, Ö. M. és J. K. azáltal, hogy egyszerre tartoznak két kisebbségi csoporthoz, mindenképp fokozott „megfigyelés alatt állnak” a falu részéről.

Befejezésül

Tanulmányomban arra próbáltam választ keresni, hogy egy cigány házaspár, egy adott faluközösségben milyen lehetséges integrációs esélyekkel és eszközökkel rendelkezik. Ilyen, és véleményem szerint nagyon jelentős integrációs lehetőség egy hitközösséghez való csatlakozás, hisz az illető közösség olyan érték és normarendszert kínál fel az egyénnek, amely nagymértékben hozzájárul a többségi társadalom elvárásrendszerének való megfeleléshez.

Tanulmányomban Ö. M. és J. K. esetén keresztül kívántam rávilágítani ennek az integrációs lehetőségnek a működésre, illetve arra, hogy egy hitközösséghez tartozó cigány házaspár a többségi társadalom felől milyen elvárásoknak kell, hogy megfeleljen és ez az elvárásrendszer milyen kapcsolatban van a különböző cigánysztereotípiákkal. Módszertanilag ezt úgy láttam megragadhatónak, hogy az elemzés elsősorban arra fókuszált, hogy az illető házaspár hitközösséghez való csatlakozásának okát, mentalitását – és normarendszer váltásának módozatait, illetve mindezek reprezentációs formáit értelmezze. Fontosnak tartottam azoknak a képeknek a vizsgálatát, amelyeket Ö. M. és J. K. forgalmazni kívánnak magukról, illetve amelyek egyfajta önreflexió eredményeképpen születnek, és arra adnak választ, hogy Ö. M. és J. K. hogyan látják magukat kívülről. Dolgozatom magvát e szempontokat követő értelmezési teszi ki, amelyet ennek az önképnek a falu felől való visszaigazolhatóságát és a különböző szituációkban előkerülő cigánysztereotípiák e képekre gyakorolt hatását árnyaló megközelítés zár le.

Végezetül megerősítettnek látom azt a nézetemet, mely szerint egy vallási jellegű közösséghez való tartozás nem csak segít megőrizni az etnikai identitást, hanem bizonyos esetekben az etnikai integrációt is előremozdítja. Az egyre jobban terjeszkedő különböző kisegyházak, hitközösségek, pontosan etnikai nyitottságuk folytán, egyfajta transznacionalizmust képviselnek, amely elősegítheti az etnikumok közötti kommunikáció előremozdulását.

Irodalom

BAKÓ Boglárka

- 2004 „Hallgassatok ide, minden fajta népnek meg kell legyen a maga temploma.” Az úrmösi pünkösdisták cigányok identitása egy beszélgetés tükrében. In: BORSOS Balázs–SZARVAS Zsuzsa–VARGYAS Gábor (szerk.) *Fehéren, feketén. Varsánytól-Rititig. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére.II.* Budapest, L'Harmattan. 39–55. http://www.mtaki.hu/docs/bako_boglarka_urmos_punkosd.pdf

FOSZTÓ László

- 1997 Ki a cigány? Az etnikai identitásokról. *Keresztény Szó.* 1997/4. 26–29. <http://foszto.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=59&p=4615>

GASSMANN, Lothar

- 1998 *Jehova tanúi. Történetük, tanításuk, értékelésük.* Evangélium Kiadó és Iratmisszió.

GEERTZ, Clifford

- 2001 A vallás mint kulturális rendszer. In: Uő: *Az értelmezés hatalma.* Osiris Kiadó, Budapest. 72–119.

KARDOS László

- 1969 *Egyház és vallásos élet egy mi faluban.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

KISS Dénes

- 2001 Egy hetednapos adventista közösség kialakulása. A vallási konverziót befolyásoló tényezők. *Web Szociológiai Folyóirat. Max Weber Szociológiai Szakkollégium.* Kolozsvár. 54–66.

KONCZ Ákos

- 2006 Az adventista vallás szerepe a gábor cigányok identitásformálódásában. In: Gergely András – Papp Richard – Prónai Csaba (szerk.) *Kultúrák között. Hommage à Boglár Lajos.* Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 267–261.

SIMON Zoltán

- 2006 „Szappan és víz” In: Daniel Heinz – Fazekas Csaba – Rajki Zoltán (szerk.) *Ünnepi Tanulmányok Szigeti Jenő 70. Születésnapjára.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 278–298.

SZIGETI Jenő

- 1981 „És emlékezzél meg az útról...” *Tanulmányok a magyarországi szabadegyházak történetéből.* Szabadegyházak Tanácsa, Budapest.

TESFAY Sába

- 2006 Halottak napja és vallási tér gábor közösségekben. In: Prónai Csaba (szerk.) *Cigány világok Európában.* Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest. 256–268. http://www.mtaki.hu/docs/tesfay_saba_halottak_napja.rtf

VÉGH Anna

- 2006 „Ez itt élő egyház, nem halott” In: Prónai Csaba (szerk.) *Cigány világok Európában.* Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest. 269–281.

WILLIAMS, Patrick

2000 A cigányok pünkösdista mozgalmának tanulmányozása során felmerülő kérdések. In: Prónai Csaba (szerk.) *Cigányok Európában 1. Nyugt-európa. Válogatás Bernard Formoso, Patrick Williams, Leonardo Piasere tanulmányiból.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 286–297.

LÓRINCZI, TÜNDE

INTEGRATION POSSIBILITIES IN THE LIFE OF A GYPSY MARRIED COUPLE JOINING A RELIGIOUS COMMUNITY

In the present study I discuss the possible integration opportunities and means a Gypsy community might have within their local context. As far as I am concerned, one of the main integration opportunities can be represented by being part of a religious community, and undergoing a change of mentality and change of social values. This integration attempt is presented through a case study involving a Gypsy married couple from Kőrispatak, who belongs to *The True Faith Jehovah's Witnesses* religious community.